

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ГАЛИЦЬКИЙ ФАХОВИЙ КОЛЕДЖ ІМЕНІ В'ЯЧЕСЛАВА ЧОРНОВОЛА
ЮРИДИЧНЕ ВІДДІЛЕННЯ

Циклова комісія юридичних дисциплін

КУРСОВА РОБОТА
з дисциплін
Кримінальне право (Особлива частина)

на тему:

**КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА
ТА ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ЗЛОЧИНУ
«УМИСНЕ ТЯЖКЕ ТІЛЕСНЕ УШКОДЖЕННЯ»**

Виконав:

Студент групи Пб-11

Мостовий Андрій Олегович

Науковий керівник

Скиба В.М.

Оцінка _____

Тернопіль, 2023

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ СКЛАДУ ЗЛОЧИНУ «УМИСНЕ ТЯЖКЕ ТІЛЕСНЕ УШКОДЖЕННЯ».....	5
1.1. Поняття тяжкого тілесного ушкодження.....	5
1.2. Кримінально-правова характеристика об'єктивних ознак злочину.....	8
1.3. Кримінально-правова характеристика суб'єктивних ознак злочину.....	12
РОЗДІЛ 2. ПРОБЛЕМИ КВАЛІФІКАЦІЇ ЗЛОЧИНУ «УМИСНЕ ТЯЖКЕ ТІЛЕСНЕ УШКОДЖЕННЯ» ТА РОЗМЕЖУВАННЯ СУМІЖНИХ СКЛАДІВ.....	13
2.1. Кваліфіковані види умисного тяжкого тілесного ушкодження за ч. 2 ст. 121 Кримінального кодексу України.....	13
2.2. Умисне тяжке тілесне ушкодження та умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження: спільні та відмінні ознаки.....	17
РОЗДІЛ 3. ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ТА ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН ЩОДО ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА УМИСНЕ ТЯЖКЕ ТІЛЕСНЕ УШКОДЖЕННЯ.....	19
3.1. Умисне тяжке тілесне ушкодження за кримінальним законодавством зарубіжних країн.....	19
3.2. Проблеми кваліфікації кримінальних правопорушень «Умисне тяжке тілесне ушкодження».....	22
ВИСНОВКИ.....	26
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	28
ДОДАТКИ.....	32

ВСТУП

Актуальність обраної теми зумовлюється у зв'язку з необхідністю глибокого дослідження та аналізу певних положень діючого Кримінального кодексу України, що присвячені відповідальності за злочин «Умисне тяжке тілесне ушкодження».

Питанням кримінально-правової характеристики та кваліфікації злочину умисне тяжке тілесне ушкодження в науці українського кримінального права приділяється значна увага. Проте, деякі питання все ж таки залишаються осторонь і потребують негайного та глибокого дослідження.

В сучасних умовах сьогодення, коли Україна стоїть на шляху розвитку правової держави, особливого значення набуває адаптація вітчизняного законодавства до законодавства міжнародних держав Європейського союзу. Адже за час існування нашої держави як незалежної, темі умисного тяжкого тілесного ушкодження приділялася незначна увага науковців. Саме тому, дана тема стає як ніколи актуальною.

Деякі аспекти встановлення ступеня тяжкості тілесного ушкодження розглядали такі науковці, як П.П. Андрушко, І.О. Зінченко, О.Ф. Бантишев. О.О. Дудоров та О.М. Юрченко.

Варто звернути увагу, що шляхом загального аналізу відповідальності за вчинення злочинів проти здоров'я особи, питання відповідальності за заподіяння тілесних ушкоджень також досліджували у своїх працях В.К. Гришук, В.О. Навроцький та М.І. Бажанов.

У загальному контексті відповідальності за злочини проти особи, відповідальність за заподіяння тілесних ушкоджень за кримінальним правом деяких зарубіжних країн розглядали в своїх працях такі науковці, як М.І. Галюков, М.І. Хавронюк, І. В. Красницький тощо.

Об'єктом курсового дослідження виступають суспільні відносини в сфері кримінально-правової охорони життя та здоров'я особи.

Предметом роботи виступають законодавчі, теоретичні та прикладні проблеми кримінальної відповідальності за умисне тяжке тілесне ушкодження.

Метою курсової роботи виступає з'ясування головних проблем кримінально-правової кваліфікації злочину «умисного тяжкого тілесного ушкодження» за національним законодавством України та використання судової практики у справах щодо злочинів «Умисне тяжке тілесне ушкодження».

Відповідно до вказаної мети було визначено ряд основних **завдань дослідження:**

- 1) здійснити юридичний аналіз складу злочину «умисне тяжке тілесне ушкодження»;
- 2) розглянути основні проблеми кваліфікації злочину «Умисне тяжке тілесне ушкодження» та здійснити розмежування зазначеного злочину від суміжних складів;
- 3) дослідити умисне тяжке тілесне ушкодження за кримінальним законодавством зарубіжних держав;
- 4) вивчити судову практику у справах щодо розгляду злочинів «Умисне тяжке тілесне ушкодження».

В ході виконання курсової роботи з обраної теми були використані такі **методи**, як: метод спостереження, історичний метод, метод аналізу та порівняння.

РОЗДІЛ 1. ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ СКЛАДУ ЗЛОЧИНУ «УМИСНЕ ТЯЖКЕ ТІЛЕСНЕ УШКОДЖЕННЯ»

1.1. Поняття тяжкого тілесного ушкодження

Відповідно до статті 3 Конституції України «людина, її здоров'я, честь та гідність є в державі найвищою соціальною цінністю» [1]. На варті захисту/охорони вказаної цінності/людини стоїть чинний Кримінальний кодекс України (далі – КК України), у якому законотворець закріпив найсуворішу/кримінальну відповідальність за неправомірне посягання на цінності, що суворо охороняються Основним законом держави.

Кримінальну відповідальність за кримінальні правопорушення проти життя та здоров'я особи законотворець передбачив у розділі II Особливої частини КК України, серед котрих зустрічаємо норми, що передбачають відповідальність й за нанесення різної тяжкості тілесних ушкоджень. Чинний КК України називає наступні види тілесних ушкоджень:

- умисні тяжкі тілесні ушкодження (ст.ст. 121, 123, 124 КК України);
- умисні тілесні ушкодження середньої тяжкості (ст. 122 КК України);
- умисні легкі тілесні ушкодження (ст. 125 КК України) [2].

«Тілесні ушкодження» ще з часів Київської Русі виступають чи не найпоширенішими кримінальними правопорушеннями проти життя/здоров'я особи. На жаль, у повсякденному житті дане кримінальне правопорушення не є рідкістю, окрім того, може потягнути за собою інші різноманітні кримінальні проступки/злочини. А тому, вбачаємо, що основним із завдань національного кримінального закону являється притягнення саме злочинця до кримінальної відповідальності, а також виправдання правомірного спричинення ушкоджень згідно моральних засад/принципів та положень кримінального закону.

Зазначимо, що тлумачення «тілесних ушкоджень» між науковцями самі різні. Розбіжності у наукових поглядах стосуються питання необхідності

правильного визначення/з'ясування об'єкту досліджуваного кримінального правопорушення/злочину:

- чи це суспільні відносини, котрі забезпечують здоров'я людини;
- чи це суспільні відносини, що охороняють тілесну недоторканність людини.

Чи не одним із найпоширеніших кримінальних правопорушень/злочинів проти людини є спричинення їй тілесних ушкоджень.

У самому КК України на сьогодні передбачено більше двадцяти складів кримінальних правопорушень/злочинів, що мають наслідком притягнення до відповідальності за спричинення тяжких тілесних ушкоджень, чотирнадцять складів кримінальних правопорушень/злочинів, за які настає кримінальна відповідальність за спричинення тілесних ушкоджень середньої тяжкості та два склади кримінальних правопорушень/злочинів, за які настає кримінальна відповідальність за спричинення легких тілесних ушкоджень (ст. 125 та ч. 2 ст. 406 КК України).

Кримінально/правова заборона на сьогоднішній день спричинення шкоди людському здоров'ю залишається надзвичайно актуальною, особливо зараз, коли наша держава живе в умовах воєнного стану. У повсякденному житті тілесні ушкодження різного ступеня тяжкості спричиняються досить часто, що трапляється різних обставин/умов. Це може трапитися у побуті, супроводжуючи при цьому різноманітні інші кримінальні проступки/злочини, спричиняючись умисно/необережно. А тому, ми переконані, що виправдання правомірного спричинення ушкоджень та покарання справжнього зловмисника виступає основним призначенням чинного національного кримінального закону.

На теперішній день трактування дефініції «тілесних ушкоджень» й надалі залишається оціночним, визначаючись Правилами судово-медичного визначення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень (далі – Правила визначення ступеня тяжкості). Відповідно до них, з медичного погляду «тілесні ушкодження – це порушення анатомічної цілості тканин, органів та їх функцій,

що виникає як наслідок дії одного чи кількох зовнішніх ушкоджуючих факторів – фізичних, хімічних, біологічних, психічних» [3].

Гураль Л.О. під тілесним ушкодженням вбачає порушення анатомічної цілісності й фізіологічної функції органів/тканин, що являється наслідком зовнішньої дії чинників навколишнього середовища, приміром, травми [4, с. 141].

Для того, аби встановити тяжкість тілесного ушкодження та його характер, обов'язково призначається експертиза, що регулюється нормами Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) [5].

Ч. 1 ст. 121 КК України гласить, що «Умисне тяжке тілесне ушкодження, тобто умисне тілесне ушкодження, небезпечне для життя в момент заподіяння, чи таке, що спричинило втрату будь-якого органу або його функцій, каліцтво статевих органів, психічну хворобу або інший розлад здоров'я, поєднаний зі стійкою втратою працездатності не менш як на одну третину, або переривання вагітності чи непоправне знівечення обличчя» [2].

Звідси впливають ознаки/критерії умисного тяжкого тілесного ушкодження, до яких належить те, що:

- 1) воно завжди у момент спричинення являється небезпечним для людського життя;
- 2) воно може спричинити втрату будь-якого людського органу/його функції;
- 3) воно може спричинити каліцтво статевих органів;
- 4) його заподіяння викликало в людини психічну хворобу;
- 5) воно може спричинити інший розлад здоров'я, котрий поєднаний із стійкою втратою працездатності не менше як на одну третю;
- 6) якщо воно спричинило переривання вагітності;
- 7) якщо воно спричинило непоправне знівечення обличчя.

Відповідно до п. 2.1.1. Правил визначення ступеня тяжкості до ознак тяжкого тілесного ушкодження належать:

- а) небезпека для життя;

- б) втрата будь-якого органу або втрата органом його функцій;
- в) душевна хвороба;
- г) розлад здоров'я, поєднаний зі стійкою втратою працездатності не менш ніж на одну третину;
- д) переривання вагітності;
- е) невірне знівечення обличчя» [3].

На визнання заподіяного ушкодження тяжким, не впливає його наслідок. Відмітимо, що своєчасна домедична допомога, котра повинна бути вчасною, може призвести до повного/швидкого одужання потерпілого, хоча при цьому кримінальну відповідальність за ст. 121 КК України, якщо ці ушкодження в момент їх заподіяння були небезпечними для життя останнього, не виключає.

1.2. Кримінально-правова характеристика об'єктивних ознак злочину

Об'єктом аналізованого кримінального правопорушення/злочину виступає людське здоров'я. За спричинення шкоди власному здоров'ю кримінальна відповідальність настає лише у спеціально передбачених кримінальним законом випадках, коли це пов'язується із посяганням на ще інші суспільні відносини, окрім здоров'я другої людини (для прикладу, ч.ч. 1, 2 ст. 409 КК України).

Потерпілий даного кримінального правопорушення/злочину виступає обов'язковою ознакою. Ним може виступати тільки людина:

- громадянин України;
- особа без громадянства/апатрид;
- іноземець/біпатрид чи особа без громадянства [6, с. 165].

Об'єктивну сторону даного кримінального правопорушення/злочину утворюють наступні обов'язкові ознаки:

- 1) діяння (дія/бездіяльність);
- 2) тяжке тілесне ушкодження у вигляді наслідків;

3) причинний зв'язок між зазначеними діями/наслідками.

Тяжким визнається тілесне ушкодження, якщо воно призвело до втрати будь-якого людського органу/його функцій. До таких ушкоджень Правила визначення ступеня тяжкості відносять втрату функцій ноги/руки, слуху/зору, репродуктивної здатності [3].

Правила визначення ступеня тяжкості до таких пошкоджень відносять ще й ті, що:

- проникають у черепну порожнину;
- спричиняють термічні опіки;
- проникають у хребтовий канал;
- спричиняють поранення грудної клітки із проникненням;
- спричиняють забиття головного мозку тяжкого ступеню;
- спричиняють певні види механічної асфіксії/придушення;
- спричиняють ушкодження порожнини живота з можливим проникненням у неї;
- спричиняють певні закриті/відкриті переломи кісток склепіння/основи черепа;
- спричиняють ушкодження з повним порушенням цілісності стінки глотки/трахеї/гортані тощо [3].

«Під анатомічною втратою руки чи ноги слід розуміти як відокремлення від тулуба всієї руки чи ноги, так і ампутацію на рівні не нижче ліктьового чи колінного суглобів; всі інші випадки повинні розглядатися як втрата частини кінцівки і оцінюватися за ознакою стійкої втрати працездатності» [3].

Решту випадків повинні розглядатися як втрата частини кінцівки і вже відповідно й оцінюватися за ознакою стійкої втрати працездатності. Приміром, внаслідок травми відсутність усіх пальців однієї кисті руки складає аж 60% втрати від загальної працездатності, до втрати працездатності більш, ніж на 50% призведе втрати стопи, але, за даною ознакою кожен із зазначених ушкоджень буде виступати тяжким тілесним ушкодженням [7].

Білецька Г.А. під втратою зору розуміє «повну стійку сліпоту на обидва ока чи такий стан, при якому має місце зниження зору до підрахунку пальців на відстані двох метрів і менше (гострота зору на обидва ока 0,04 діоптрія і нижче)» [8, с. 222].

Стійку втрату працездатності понад однієї третини спричиняє втрата зору на одне око. Це також є тяжке тілесне ушкодження. Якщо ж у результаті кримінального правопорушення/злочину за ст. 121 КК України було пошкоджено сліпе око, котре після того довелося видалити, то даний випадок буде оцінюватися в залежності від тривалості розладу здоров'я.

«Втрата слуху – це повна стійка глухота на обидва вуха або такий незворотний стан, коли потерпілий не чує розмовної мови на відстані три-п'ять сантиметрів від вушної раковини» [8, с. 222]. Якщо ж потерпілий втратив слух на одне вухо, то наслідком буде виступати стійка втрата працездатності людини менш, як на одну третину, а тому до тяжкого тілесного ушкодження належати не буде.

Під втратою мовлення мається на увазі невиліковна втрата здатності членороздільно висловлюватися, так, щоб це було зрозуміло для оточуючих. Не буде вважатися втратою мовлення, а відповідно й виступати тяжким тілесним ушкодженням, заїкання.

Втратою репродуктивної здатності виступає втрата можливості до злягання/запліднення, зачаття/дітородіння. Така втрата прирівнюється до втрати людського органу.

Також до аналізованих тілесних ушкоджень належать ті, що призвели до розвитку психічної хвороби. Це може бути будь-яке психічне захворювання, незалежно від її тривалості, ступеня виліковності та тяжкості. Варто звернути увагу, що до них не належать психози/неврози. Зв'язок/наслідок між тяжким тілесним ушкодженням та психічним захворюванням встановлює тільки судово/психіатрична експертиза.

Каліцтво статевих органів також відноситься до тяжких тілесних ушкоджень. На жаль, у всьому світі жінки страждають від таких наслідків,

поповнюючи список покалічених жінок. На сьогодні чинний КК України спеціальних складів кримінальних правопорушень/злочинів, що стосуються каліцтва жіночих геніталій/статевих органів, не містить. Досі залишаються не криміналізованими примушування/схиляння, підбурення до вчинення операції з метою каліцтва жіночих геніталій, а також при відсутності медичних показань її проведення.

Тяжким тілесним ушкодженням виступає переривання вагітності, незалежно від її терміну, якщо воно настало як наслідок завданих жінці ушкоджень. Тут звернути увагу треба на те, що зловмисник повинен знати про вагітність своєї жертви і продовжувати бажати/свідомо допускати її переривання.

Білецька Г.А. звертає увагу, що «імовірна можливість переривання вагітності від значної травми в другій половині вагітності, коли від здавлення живота, сильного удару в живіт чи в ділянку статевих органів, від різкого падіння на сідниці можливий розрив навколоплідного міхура чи відшарування плаценти з наступним достроковим перериванням вагітності» [8, с. 223].

Невиправне знівечення обличчя як наслідок важкого тілесного ушкодження можна встановити за наступними ознаками:

- 1) ушкодження має бути розміщене на обличчі/верхніх відділах передньо/бокової поверхні шиї;
- 2) ушкодження має бути обов'язково невиправним, тобто його не можливо усунути за допомогою звичайних методів лікування, а потрібно провести хірургічне втручання/косметичну операцію;
- 3) знівечення обличчя, тобто надання йому огидного/відразливого, потворного вигляду, для прикладу, глибоких шрамів, рубців, його деформація, порушення міміки тощо.

1.3. Кримінально-правова характеристика суб'єктивних ознак злочину

Катеринчук К.В. вказує, що суб'єктом кримінального правопорушення/злочину проти здоров'я, що регулюється ст. 121 КК України може виступати фізична осудна особа, котра до моменту його скоєння досягла віку чотирнадцяти років [9, с. 39].

Суб'єктивна сторона кримінального правопорушення/злочину характеризується непрямим/прямим умислом. На кваліфікацію досліджуваного діяння впливає й його мета, проте лише в одному випадку, коли нею виступає залякування жертви/інших осіб (ч. 2 ст. 121 КК України).

При спричиненні умисного тяжкого тілесного ушкодження завжди потрібно установлювати мету/мотив, оскільки бувають випадки, що за наявності певної мети/мотиву кримінально/протиправні діяння необхідно кваліфікувати за зовсім іншими статтями КК України.

Для прикладу, якщо спричинити умисне заподіяння поліцейському/його близьким родичам тяжкого тілесного ушкодження у зв'язку з виконанням ним своїх службових обов'язків, то таке діяння буде кваліфікуватися за ч. 3 ст. 345 КК України. Умисне спричинення тяжких тілесних ушкоджень членам певної етнічної/національної, релігійної/расової групи з метою часткового/повного їх знищення – слід кваліфікувати за ч.1 ст. 442 КК України. Перш за все, це стосується й цілого ряду других діянь. Кваліфікувати дії винних осіб у такому випадку ще й за ст. 121 КК України необхідності уже не має.

РОЗДІЛ 2. ПРОБЛЕМИ КВАЛІФІКАЦІЇ ЗЛОЧИНУ «УМИСНЕ ТЯЖКЕ ТІЛЕСНЕ УШКОДЖЕННЯ» ТА РОЗМЕЖУВАННЯ СУМІЖНИХ СКЛАДІВ

2.1. Кваліфіковані види умисного тяжкого тілесного ушкодження за ч. 2 ст. 121 Кримінального кодексу України

Відповідно до ч. 2 ст. 121 КК України, кваліфікованими видами умисного тяжкого тілесного ушкодження виступає:

- 1) скоєння його за допомогою способу, що носить характер особливого мучення;
- 2) скоєння його групою осіб;
- 3) скоєння його із метою залякування жертви/інших осіб;
- 4) скоєння його з мотивів расової/національної/релігійної нетерпимості;
- 5) скоєння його на замовлення;
- 6) наслідком стала смерть жертви [10, с. 51].

У п. 3.2. Правилах визначення ступеня тяжкості зазначено, що «Заподіяння мук – це дії, що спрямовані на тривале позбавлення людини їжі, пиття чи тепла, залишання його в шкідливих для здоров'я умовах та інші подібні дії» [3]. Вбачаємо, що до таких дій слід відносити тривале/багаторазове спричинення надзвичайно сильного болю, приміром, використання різних термічних факторів, щипання, шмагання, спричинення болю тупими/гострими предметами тощо.

У науково/практичному коментарі вчені зазначають, що мучення полягає в тому, аби завдати жертві тяжких страждань, саме тому зловмисник діє таким чином, аби спричинити людині страшного нестерпного фізичного болю [11, с. 311].

«Мучення визивають не тільки больові відчуття, що притаманні практично кожному тяжкому тілесному ушкодженню, але й завдають особливі дуже сильні страждання та нестерпний фізичний біль» [12, с. 52].

З двоє останніх трактувань впливає, що науковці біль та страждання ототожнюють, що, на нашу думку, є недоречним.

Для складу аналізованого кримінального правопорушення/злочину обов'язково необхідно встановити наявність однієї/кількох ознак тяжкого тілесного ушкодження, що передбачаються ч. 1 ст. 121 КК України, а ще варто обов'язково довести, що спосіб спричинення такого тілесного ушкодження був поєднаний із використанням особливого мучення жертви/потерпілого.

У житті бувають випадки, коли жертві тривалий час завдають численні побої чи кілька тілесних ушкоджень, які самі по собі тяжкими не є. з цього приводу, Навроцький В.О. зазначає, що в такому випадку, діяння слід кваліфікувати за статтями, що передбачають найтяжчу шкоду, а тут не підлягають самостійній кваліфікації тілесні окремі ушкодження, що підпадають під категорію «мучення» [13, с. 159].

Звідси напрашується висновок, що якщо зловмисник за допомогою мучення спричинить потерпілому/жертві тяжкі тілесні ушкодження з метою залякування, то його дії будуть кваліфіковані за ч. 2 ст. 121 КК України. А в усіх інших випадках, де є друга мета, дії зловмисника варто кваліфікувати за відповідною частиною ст. 127 та ч.1. ст. 121 КК України [14, с. 986].

Суттєвою теоретичною/практичною проблемою виступає кваліфікація умисного тяжкого тілесного ушкодження, котре скоєне організованою групою осіб/групою за попередньою змовою, адже, якщо звернутися до ч. 2 ст. 121 КК України, то тут кваліфікуючою ознакою виступає лише скоєння кримінального правопорушення/злочину просто «групою осіб».

Слушно зауважує Шапченко С.Д., що «за змістом ч.1 ст. 28 КК, відсутність попередньої змови між виконавцями злочину є обов'язковою ознакою його вчинення «групою осіб». Таким чином, вчинення особою злочину за наявності попередньої змови формулюванням «вчинення злочину групою осіб» не охоплюється, і ця ознака такій особі інкримінуватись не повинна» [15, с. 91].

Під вчиненням кримінального правопорушення/злочину на замовлення потрібно розуміти діяння, що направлені на умисне протиправне його скоєння, що може реалізовуватися виконавцем як за доручення/домовленістю із замовником, котра являється вільним волевиявленням зі сторони виконавця, згідно якого виконавець гарантує за певну матеріальну/нематеріальну винагороду довести кримінальне правопорушення/злочин до кінця, а замовник, своєю чергою, дає слово вчинити/не вчинити в інтересах останнього певні дії нематеріального/матеріального характеру.

Мотивом скоєння тілесних ушкоджень на замовлення переважно виступає корисливий мотив/користь. Замовник обіцяє передати/передає виконавцю визначену грошову винагороду/матеріальну винагороду, а виконавець за неї вчиняє кримінальне правопорушення/злочин на замовлення. Для прикладу, із матеріалів судової справи, такого замовлення було досягнуто усно, відповідно до чого обвинувачені у злочинному діянні у конкретній справі поставили перед собою за мету побити потерпілого, а замовник мав виконати певні дії матеріального характеру в інтересах виконавців, і, при цьому, ніякого значення не мало, коли були реалізовані обіцяні виконавцеві дії – до/після скоєння кримінального правопорушення/злочину, не мало значення й те чи замовник виконав свою обіцянку, і чи збирався/не збирався він це вчинити [17; 18].

Шульга А.О. вважає, що скоєння злочинного діяння на замовлення не означає вчинення його лише за дорученням. Поняття «замовлення» є значно ширшим і може містити два види такого кримінального правопорушення/злочину:

- 1) кримінальне правопорушення/злочин за дорученням;
- 2) кримінальне правопорушення/злочин за наймом [19, с. 8].

Розподіл «видів» замовлення в кримінальному правовому значенні, ми вважаємо, має зміст, адже це вплине на кваліфікацію і буде здійснюватися в межах ч.2 ст. 121 КК та ч.3, 4 ст. 27 КК України.

Законодавець та науковці виділяють наступні ознаки умисного тяжкого тілесного ушкодження, котре скоюється на замовлення (ч. 2 ст. 121 КК України):

- 1) дві/більше особи;
- 2) єдиний умисел в осіб, що його вчиняють;
- 3) різні способи/знаряддя скоєння злочинного діяння;
- 4) на замовлення можна скоїти лише кримінальне правопорушення/злочин, для внутрішньої/суб'єктивної сторони котрого характерною є вина у формі прямого/непрямого умислу;
- 5) можливий розподіл ролей;
- 6) нематеріальний/матеріальний характер [20, с. 50].

Зі сторони зловмисника психічне ставлення до вище зазначених суспільно небезпечних наслідків є абсолютно різним. Іншими словами, до спричинення умисного тяжкого тілесного ушкодження він може ставитися умисно, а от до настання смерті жертви – з необережністю. При цьому він дуже добре усвідомлює, що внаслідок першої дії може настати друга дія.

Виникають проблемні питання стосовно розмежування «умисного вбивства» за ст. 115 КК України та «умисного нанесення тяжких тілесних ушкоджень», що спровокували смерть жертви за ч. 2 ст. 121 КК України.

Критерієм розмежування зазначених складів кримінальних правопорушень/злочинів виступає внутрішня/суб'єктивна сторона, котра проявляється у ставленні обвинуваченого до наслідків своїх злочинних дій, а в разі умисного убивства – умислом зловмисника визначається позбавлення жертви життя, а у випадку умисного спричинення тяжкого тілесного ушкодження, що наслідком мало/спровокувало смерть жертви, має місце умисел на спричинення виключно тілесних ушкоджень, тоді як смерть жертви не охоплюється умислом злочинця.

Для кращого аналізу, наведемо приклад з однієї судової справи. Так, засуджений А. із обвинувальним вироком Заводського районного суду м.

Запоріжжя від 03.12.2012 року не погодився. Зазначимо, що суд його дії кваліфікував за ч. 1 ст.115 КК України як «умисне вбивство».

Обвинувальний вирок суду першої інстанції засуджений А. оскаржив до апеляційної інстанції, обґрунтовуючи апеляцію тим, що він наніс потерпілому всього лиш єдиний удар ножом у ділянку грудної клітки під час сильної сварки. За його словами, він не мав на меті/не бажав смерті потерпілого, а тому просив суд апеляційної інстанції перекваліфікувати його дії на ч. 2 ст. 121 КК України.

Проте, Апеляційний суд Запорізької області своєю ухвалою від 27.02.2013 обвинувальний вирок суду нижчої/першої інстанції залишив без змін. У касаційній скарзі засудженого теж було відмовлено. Колегія суддів судової палати в кримінальних справах ВСС в ухвалі від 13.01.2015 зазначила, що підстав для перекваліфікації дій засудженого А. із ч. 1 ст. 115 КК України на ч. 2 ст. 121 КК України немає. Зокрема те, що засуджений А. «хоча й наніс одне-єдине ножове поранення потерпілому, проте воно було вчинене навмисне та у життєвоважливий людський орган – грудну клітку, пошкодивши внутрішні органи, що знаходяться в прямому причинному зв'язку зі смертю потерпілої особи. Більш того, підсудний А. не лише не надав першої медичної допомоги потерпілому, але й категорично заборонив викликати швидку допомогу очевидцям злочину (№5-84км15)» [21].

2.2. Умисне тяжке тілесне ушкодження та умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження: спільні та відмінні ознаки

Аби правильно розмежувати суспільно небезпечні діяння у вигляді спричинення умисного тяжкого тілесного ушкодження та умисного середньої тяжкості тілесного ушкодження, їх, насамперед, потрібно правильно кваліфікувати.

Тубелець О.С. з цього приводу зазначає, що «кваліфікація злочинів є основоположною, фундаментальною, центральною, стрижневою частиною, ядром застосування кримінального закону в слідчій та судовій практиці. У

кваліфікації злочину знаходить вияв принцип персональної відповідальності особи за конкретне діяння, передбачене законом. Звідси випливає, що лише правильна кваліфікація є однією з гарантій здійснення правосуддя відповідно до закону» [22, с. 100].

Зазначимо, що ці два склади кримінальних правопорушень/злочинів слід розмежовувати за наслідками, що настали. Так, за ст. 121 КК України настають тяжкі тілесні ушкодження, а за ст. 122 КК України – тілесні ушкодження середньої тяжкості. Отож, обов'язковим елементом об'єктивної сторони складу аналізованих кримінальних правопорушень/злочинів виступають суспільно небезпечні наслідки. Саме останні виступають основним розмежувальним елементом даних складів злочинних діянь за статтями 121 та 122 КК України.

І тут варто звернути увагу, що важливу роль тут буде відігравати судово/медичний експерт, на якого покладається обов'язок встановити присутність/наявність, характер/локалізацію, кількість ушкоджень, одночасність/різночасність їх утворення, властивості ушкоджуючих предметів/механізм їх дії, а також ступінь тяжкості цих ушкоджень [3].

А вже виключно до компетенції суду належить встановлювати/відкидати наявності ознак, що є характерними для кримінальних правопорушень/злочинів за статтями 121 та 122 КК України.

Поруч із тим, зазначимо, висновок судово/медичної експертизи лише містить медичну оцінку наслідків злочинного діяння, і саме у такому розумінні вони повинні судами оцінюватися при з'ясуванні питання щодо доведеності винуватості певної особи у кримінальному правопорушенні/злочині, обставини його скоєння та щодо його кримінально/правової кваліфікації [23].

РОЗДІЛ 3. ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ТА ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН ЩОДО ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА УМИСНЕ ТЯЖКЕ ТІЛЕСНЕ УШКОДЖЕННЯ

3.1. Умисне тяжке тілесне ушкодження за кримінальним законодавством зарубіжних країн

Розпочинаючи розгляд даного питання, зазначимо, що досвід зарубіжних держав та їх порівняльний правовий аналіз допоможуть оцінити об'єктивно стан розвитку національного кримінального закону, на основі порівняння/співставлення норм діючого КК України та зарубіжних кримінальних кодексів, серед яких для удосконалення української правової системи можна буде відібрати найкращі варіанти.

Ознайомившись із зарубіжним законодавством стосовно кримінальних правопорушень/злочинів проти життя/здоров'я особи, зокрема й умисного тяжкого тілесного ушкодження, у науковому поглибленому аналізі чинного національного права, дасть змогу із позиції доцільності його подальшого імплементування, розвитку/удосконалення. А чітке та правомірне застосування законодавчих положень України відносно кримінальної відповідальності на усій її території, безумовно посприє зміцненню інституту захисту/охорони людського життя/здоров'я та реальному захисту державою проголошених нею цінностей, зокрема, й у ст. 3 Конституції України.

Звернемо ж одразу увагу, що в нормах зарубіжного законодавства також зустрічається кримінальна відповідальність за насильство, яке не є небезпечним для здоров'я/життя потерпілої особи, а також за насильство, котре є небезпечним для вже вказаних людських благ (Росія-агресор, Казахстан, Азербайджан, Киргизія, Таджикистан, Вірменія, Грузія, Узбекистан). Таке застосування насильства виступає як кваліфікуюча ознака для відповідних кримінальних правопорушень/злочинів.

Зрозуміло, що нормотворець призначає кримінальну відповідальність за застосування такого насильства у тих випадках, коли кваліфікуючою ознакою виступає «насильство, небезпечне для життя й здоров'я особи» [24, с. 3].

Хоменко І. В. зауважує, що такий «дихотомічний» поділ досліджуваного поняття призначається для того, аби «диференціювати його наслідки, котрі проявляються у нанесенні легких ушкоджень, середньої тяжкості й тяжких тілесних ушкодженнях тощо. Необхідно підкреслити, що в результаті такого «дихотомічного» поділу, має утворитись два його члени, котрі знаходяться у відношенні протиріччя й майже повністю вичерпують обсяг досліджуваного поняття» [25, с. 59].

У приписах багатьох зарубіжних кримінальних кодексів можна простежити, що заподіяння/завдання тяжкого тілесного ушкодження виступає кваліфікуючою/особливо кваліфікуючою ознакою тих складів кримінальних правопорушень/злочинів, де насильство, що являється небезпечним для людського життя/здоров'я також є їх ознакою, що свідчить про те, що тяжке тілесне ушкодження ні одним з утворених понять не охоплюється, й відповідно, не узгоджується із зазначеним логічним правилом, ставлячи під сумнів доречність такого «дихотомічного» поділу.

Знову підкреслимо, що зазначений поділ насильства здійснюють не всі кримінальні кодекси держав (Польща, Швейцарія, Іспанія, Австрія, Німеччина, Латвія, Болгарія). Зокрема, у Кримінальному кодексі Болгарії, наслідки, котрі характеризуються спричиненням шкоди здоров'ю, не позначаються категоріями «насильство»/«тяжкі наслідки»/«тяжка шкода», про які йдеться у кримінальних кодексах інших держав, у тому числі й українського. Вказані поняття носять розмитий/широкий зміст, натомість використовуючи терміни, що мають чітко визначений зміст:

- легкі тілесні ушкодження;
- середньої тяжкості тілесні ушкодження;
- тяжкі тілесні ушкодження.

Зауважимо, що поруч із вказівкою у кримінальних кодексах зарубіжних держав на термін «умисне тяжке тілесне ушкодження», в окремих диспозиціях статей законотворці використовують такі терміни як «мучення», «катування», «мордування», «удари», «побої», «жорстоке поводження», «особлива жорстокість» тощо (Азербайджан, КНР, Іспанія, Вірменія, Болгарія, Білорусія, Швейцарія, Німеччина, Швеція, Польща, Австрія, Латвія, Франція, Узбекистан, Молдова, Таджикистан, Росія, Киргизія, Туреччина, Казахстан, Грузія, Аргентина).

Не можна оминати увагою той факт, що у досліджених нами кримінальних кодексів зарубіжних держав відсутнє нормативне тлумачення поняття «умисного тяжкого тілесного ушкодження». Виняток становить кримінальний закон Аргентини, у якому XIII Розділ «Значення термінології, яка використовується в кодексі», під насильством мається на увазі використання під час вчинення кримінального правопорушення/злочину гіпнозу/наркотичних засобів (ст. 78).

У спеціальній юридичній літературі робиться наголос на те, що використання законодавчих дефініцій у текстах відповідних нормативно/правових актів виступає одним із способів зрозумілості наміру нормотворця та забезпечення ясності законодавчого/нормативного припису.

Всяка дефініція предмет відображає не повністю, вона відбирає виключно істотні риси, «залишаючи поза своїм змістом ряд інших властивих предметові рис. Водночас, сукупність цих основних ознак повинна бути достатньою для реалізації двох пізнавальних завдань, що виконує визначення: з'ясувати властивості визначеного предмета й відмежування його від інших суміжних явищ або предметів» [26, с. 28].

3.2. Проблеми кваліфікації кримінальних правопорушень «Умисне тяжке тілесне ушкодження»

Кірюшин А.А. зазначає, що «умисне тяжке тілесне ушкодження» виступає кримінальним правопорушенням/злочином із матеріальним складом та форму вини має змішану [27].

У попередніх розділах роботи нам вдалося з'ясувати, що «умисне вбивство» виступає кримінальним правопорушенням/злочином, що регулюється ст. 115 КК України та «умисне тяжке тілесне ушкодження», що стало причиною смерті жертви виступає кримінальним правопорушенням/злочином, котрий підпадає під ч. 2 ст. 121 КК України. Ці два кримінальні правопорушення/злочини виступають суміжними складами. Суб'єктивне ж ставлення зловмисника до наслідків власних дій та спрямованість його умислу виступають вирішальними ознаками для кваліфікації його/винного дій.

Коли скоюється умисне вбивство, то настання смерті жертви/убитого визначається умислом убивці, тоді як при завданні тяжкого тілесного ушкодження, в результаті якого настала смерть потерпілої особи та відношенням винного до таких наслідків, характеризується необережністю як формою вини.

Для прикладу розглянемо судову практику. Так, в одній із судових справ, за якою було засуджено особу/винного за ч. 2 ст. 15, ч. 1 ст. 115 КК України за те, що він, підійшов до потерпілої особи, будучи у місці власного постійного проживання, при цьому тримаючи в руці ніж. У цей час потерпілий мирно спав у ліжку у будинку засудженого. Під час сну першого, другий наніс зумисно йому удар ножом у шию. Внаслідок цих дій потерпілий одержав серйозне тяжке тілесне ушкодження.

Обвинувальний вирок суду першої інстанції ухвалою апеляційного суду у цій справі залишився без змін. Але засуджений не погодився із призначеною йому кваліфікацією і подав касаційну скаргу, у котрій вказав, що прямого

умислу на вбивство потерпілого не мав. Окрім того, засуджений вказав, що суди попередніх інстанцій не взяли до уваги той факт, що він надавав першу невідкладну медичну допомогу. Касаційний кримінальний суд, переглядаючи судові рішення суду першої/апеляційної інстанцій, доводи засудженого підтримав та перекваліфікувавши його дії на ч. 1 ст. 121 КК України. своє рішення він мотивував тим, що умисне тяжке тілесне ушкодження є кримінальним правопорушенням/злочином із матеріальним складом та змішаною формою вини.

При дослідженні зібраних доказів у справі, суд/суддя зобов'язаний встановити спрямованість/зміст умислу зловмисника, зокрема, йому треба керуватися сукупністю всіх обставин скоєного злочинного діяння, а саме: слід враховувати знаряддя/спосіб кримінального правопорушення/злочину, кількість, характер/локалізацію поранень/інших тілесних ушкоджень, поведінку злочинця та жертви, що передували кримінальному правопорушенню/злочину, їх стосунки до кримінальної події та причини припинення суспільно небезпечних/злочинних дій. При цьому вирішальним залишається суб'єктивне ставлення зловмисника до наслідків власних дій.

У наведеній справі ж засуджений навмисне завдав ножове поранення у шию жертві, що являється життєво/важливим людським органом. Цього не заперечує й сам засуджений, стверджуючи, що хоч й діяв з умислом, проте не мав наміру/не бажав смерті жертві даного злочину.

Суду вдалося встановити, що після нанесення удару в шию ножом, потерпілий ще прокинувся. Коли ж відчув в шиї сильний біль, то зіскочив з ліжка і, дуже перелякавшись за власне життя, почав засудженого заспокоювати. У відповідь на таке заспокоювання останній напад припинив, більш того, разом із потерпілим звернувся до лікарні, де тому спробували надати першу медичну допомогу.

Окрім того, засуджений наполягав на тому, що якби він справді мав намір убити потерпілу особу, то не йшов би із ним до лікарні, не купував би ліків на

лікування і т.д. Ніщо і ніхто не завадив би йому довести докінця свій злочинний намір, якби він цього справді цього [27].

Аналогічні елементи об'єктивної/суб'єктивної сторони притаманні й необережному тяжкому тілесному ушкодженню за ст. 128 КК України.

Верховний Суд дав роз'яснення, що розмежування умисного протиправного спричинення тяжких тілесних ушкоджень другій людині (ч. 1 ст. 121 КК України) та спричинення таких ушкоджень з необережності (ст. 128 КК України) здійснюється за об'єктивною/суб'єктивною стороною аналізованих кримінальних правопорушень/злочинів.

Згідно висновку експерта у іншій справі, який ніким не був оскаржений, ймовірність одержати наявні у потерпілої особи тяжкі тілесні ушкодження є малоймовірним «від локального удару кулаком у лобну скроню голови або ж від удару кулаком у ділянку лівої щелепи. Тілесні ушкодження у виді травми голови потерпілий швидше за все міг отримати від падіння, як результату удару, на праву передню частину плечового поясу (яке стало наслідком удару в ліву щелепу) та подальшого удару лобною кісткою справа об пласке тверде покриття» [28].

Окрім того, свідки/засуджений, і сам потерпілий підтвердили той факт, що під час конфлікту зловмисник завдав один-єдиний удар кулаком в обличчя своїй жертві, від чого жертва впала і вдарилася головою об тротуар.

Отже, Верховний Суд дійшов висновку, що тяжке тілесне ушкодження настало у результаті падіння потерпілого/жертви та удару останнього головою об тверду поверхню тротуарної плитки, чого засуджений хоч і не передбачив, але повинен був/міг був передбачити.

Суд касаційної інстанції підкреслив, що суд першої інстанції/місцевий суд, неправильно оцінив дії винного, давши їм неправильну юридичну оцінку, що й суд апеляційної інстанції залишив поза увагою (ухвала від 12.02.2019/справа № 1-100/11) (додаток 1).

Таким чином, ми дійшли висновку, що аналіз судової практики дуже добре показує, що суди першої/апеляційної інстанцій ретельно намагаються під

час розгляду кримінальних проваджень відносно кримінальних правопорушень/злочинів проти життя особи додержуватися вимог кримінального/кримінального процесуального закону, тобто вимог матеріального/процесуального права, але, на практиці, як і в житті, трапляються випадки їх неправильного застосування, хоч вони є поодинокими. Для цього й існує Верховний Суд як найвища судова інстанція України, який вище вказані недоліки у роботі судів нижчих інстанцій може побачити та своїм рішенням усунути їх.

ВИСНОВКИ

Провівши дослідження з обраної теми «Кримінально-правова характеристика та проблемні питання кваліфікації злочину «умисне тяжке тілесне ушкодження»», варто підвести наступні підсумки.

Кримінальну відповідальність за кримінальні правопорушення проти життя та здоров'я особи законотворець передбачив у розділі II Особливої частини КК України, серед котрих зустрічаємо норми, що передбачають відповідальність й за нанесення різної тяжкості тілесних ушкоджень.

Кримінально/правова заборона на сьогоднішній день спричинення шкоди людському здоров'ю залишається надзвичайно актуальною, особливо зараз, коли наша держава живе в умовах воєнного стану. У повсякденному житті тілесні ушкодження різного ступеня тяжкості спричиняються досить часто, що трапляється різних обставин/умов. Це може трапитися у побуті, супроводжуючи при цьому різноманітні інші кримінальні проступки/злочини, спричиняючись умисно/необережно. А тому, ми переконані, що виправдання правомірного спричинення ушкоджень та покарання справжнього зловмисника виступає основним призначенням чинного національного кримінального закону.

На визнання заподіяного ушкодження тяжким, не впливає його наслідок. Відмітимо, що своєчасна домедична допомога, котра повинна бути вчасною, може призвести до повного/швидкого одужання потерпілого, хоча при цьому кримінальну відповідальність за ст. 121 КК України, якщо ці ушкодження в момент їх заподіяння були небезпечними для життя останнього, не виключає.

Аби правильно розмежувати суспільно небезпечні діяння у вигляді спричинення умисного тяжкого тілесного ушкодження та умисного середньої тяжкості тілесного ушкодження, їх, насамперед, потрібно правильно кваліфікувати.

Ознайомившись із зарубіжним законодавством стосовно кримінальних правопорушень/злочинів проти життя/здоров'я особи, зокрема й умисного

тяжкого тілесного ушкодження, у науковому поглибленому аналізі чинного національного права, дасть змогу із позиції доцільності його подальшого імплементування, розвитку/удосконалення. А чітке та правомірне застосування законодавчих положень України відносно кримінальної відповідальності на усій її території, безумовно посприяє зміцненню інституту захисту/охорони людського життя/здоров'я та реальному захисту державою проголошених нею цінностей, зокрема, й у ст. 3 Конституції України.

Аналіз судової практики дуже добре показує, що суди першої/апеляційної інстанцій ретельно намагаються під час розгляду кримінальних проваджень відносно кримінальних правопорушень/злочинів проти життя особи дотримуватися вимог кримінального/кримінального процесуального закону, тобто вимог матеріального/процесуального права, але, на практиці, як і в житті, трапляються випадки їх неправильного застосування, хоч вони є поодинокими. Для цього й існує Верховний Суд як найвища судова інстанція України, який вище вказані недоліки у роботі судів нижчих інстанцій може побачити та своїм рішенням усунути їх.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України. Прийнята на V сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 11. ст. 143. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 17.03.2023).
2. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2001. № 25-26. ст. 131. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14?find=1&text=%D1%80%D0%BE%D0%B7%D0%B4%D1%96%D0%BB#w1_28 (дата звернення: 17.03.2023).
3. Правила судово-медичного визначення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень: затверджено наказом Міністерства охорони здоров'я України від 17 січня 1995 р. № 6. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0255-95?find=1&text=%D1%82%D1%96%D0%BB%D0%B5%D1%81%D0%BD#w1_1 (дата звернення: 17.03.2023).
4. Гураль Л.О. Поняття й види тілесних ушкоджень за кримінальним правом України. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. № 3, 2017. С. 140–146.
5. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 р. №4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. №9-10, №11-12. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 17.03.2023).
6. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар : у 2 т. / за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. 5-те вид., допов. Харків: Право, 2013. Т. 1. 376 с.
7. Порядок та Критерії встановлення медико-соціальними експертними комісіями ступеня стійкої втрати професійної працездатності у відсотках працівникам, яким заподіяно ушкодження здоров'я, пов'язане з виконанням трудових обов'язків: затверджено наказом Міністерства

охорони здоров'я України від 05.06.2012 р. № 420. URL: <https://news.dtkt.ua/ua/state/other/21018> (дата звернення: 17.03.2023).

8. Білецька Г.А. Встановлення тяжкого тілесного ушкодження в практиці судово-медичного експерта. URL: http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/12513/1/Biletska_221-224.pdf
9. Катеринчук К.В. Теоретичні проблеми суб'єктів злочинів проти здоров'я особи. *Судова апеляція. Кримінальне право та кримінальний процес*. № 1(38), 2015. С. 36–42.
10. Кримінальне право України. Особлива частина : підручник / [Ю.В. Александров, О.О. Дудоров, В.А. Клименко та ін.] ; за ред. М.І. Мельника, В.А. Клименка. Київ: Юридична думка, 2004. 426 с.
11. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / за заг. ред. П.П. Андрушка, В.Г. Гончаренка, Є.В. Фесенка. 2-е вид., перероб. та доп. Київ : Дакор, 2009. 964 с.
12. Кримінальне право України : Особлива частина : підручник / за ред. проф. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. Харків : Право, 2010. 608 с.
13. Навроцький В.О. Насильство за кримінальним правом України. *Збірник наукових праць Львівського державного інституту новітніх технологій та управління імені Вячеслава Чорновола*. Львів, 2007. С. 149–167.
14. Тіцька Л.І. Дискусійні питання кваліфікації злочинів, ознакою складу яких є жорстокість. *Форум права*. 2012. № 1. С. 983–989.
15. Шапченко С.Д. Принцип верховенства права і Кримінальний кодекс України 2001 року : деякі теоретичні, законодавчі та правозастосовні проблеми. *Законодавство України. Науково-практичні коментарі*. 2002. № 5. С. 85–92.
16. Ярмиш Н. Проблеми кваліфікації злочинів, вчинених групою осіб за попередньою змовою. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2010. № 4. С. 53–58.

- 17.Єдиний державний реєстр судових рішень Справа № 545/2107/14-к від 26 травня 2015 р. року Полтавський районний суд Полтавської області. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/44513125> (дата звернення: 17.04.2023).
- 18.Єдиний державний реєстр судових рішень Справа № 1-169/2011 від 02 лютого 2015 року Смілянський міськрайонний суд Черкаської області. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/42849493> (дата звернення: 17.04.2023).
- 19.Шульга А.О. Основи методики розслідування вбивств на замовлення : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук / А.О. Шульга ; Національна академія внутрішніх справ України. Київ, 2003. С. 8–9.
- 20.Катеринчук К. В. Особливості злочинів проти здоров'я особи, що вчиняються на замовлення. *Судова апеляція*. № 1 (42), 2016. С. 46-51.
- 21.Узагальнення судової практики розгляду кримінальних проваджень щодо злочинів проти життя і здоров'я особи за 2014 рік. *Рада адвокатів Чернігівської області*. URL: <http://advokatrada.org.ua/вссу-висловився-з-приводу-ознак-довед/> (дата звернення: 17.04.2023).
- 22.Тубелець О.С. Проблеми кваліфікації злочинів. *Вісник вищої ради юстиції*. 2013. № 3 (15). С. 100–110.
- 23.Постанова Пленуму Верховного Суду України від 07.02.2003 № 2 «Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи». База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0002700-03> (дата звернення: 17.04.2023).
- 24.Наконечна Л.А. Зарубіжний досвід регламентації кримінальної відповідальності за насильницькі злочини. *Часопис Академії адвокатури України*. № 15. 2012. С. 1–5.
- 25.Хоменко І. В. Логіка для юристів : підручник. Київ : Юрінком Інтер, 2001. 224 с.
- 26.Хворостянкіна А. Дефініції в законодавчих текстах : питання теорії. *Право України*. 2005. № 11. 32 с.

- 27.Кірюшин А.А. Умисне тяжке тілесне ушкодження є злочином із матеріальним складом і змішаною формою вини (ВС/ККС № 760/4968/15-к від 09.10.2018). *Онлайн-ресурс для адвокатської практики*. URL: https://protocol.ua/ua/vs_kks_umisne_tyagke/ (дата звернення: 07.05.2023).
- 28.ВС роз'яснив, як кваліфікувати дії винної особи, якщо тяжке тілесне ушкодження спричинено травмуванням внаслідок падіння після удару. *Українське право*. URL: http://ukrainepravo.com/law-practice/practice_court/vs-roz-yasnyv-yak-kvalifikuvaty-diyi-vynnoyi-osoby-yakshcho-tyazhke-tilesne-ushkodzhennya-sprychynen/ (дата звернення: 07.05.2023).

ДОДАТКИ

Додаток 1

УХВАЛА ІМЕНЕМ УКРАЇНИ

12 лютого 2019 року
м. Київ

справа № 1-100/11
провадження 51-131 км 18

Колегія суддів Першої судової палати Касаційного кримінального суду
Верховного Суду у складі:

Головуючої
Суддів
за участю прокурора

Григор'євої І. В.,
Буценка А. П., Голубицького С. С.,
Гошовської Ю. М.,

розглянула в судовому засіданні касаційну скаргу засудженого ОСОБА_1 на вирок Придніпровського районного суду м. Черкас від 25 грудня 2015 року та ухвалу Апеляційного суду Черкаської області від 1 березня 2016 року щодо ОСОБА_1, ІНФОРМАЦІЯ_1, уродженця та жителя АДРЕСА_1), засудженого за вчинення злочину, передбаченого, ч. 1 ст. 121 Кримінального кодексу України (далі - КК).

Короткий зміст оскаржених судових рішень та встановлені обставини

За вироком Придніпровського районного суду м. Черкас від 25 грудня 2015 року, залишеним без змін апеляційним судом, ОСОБА_1 було засуджено за ч. 1 ст. 121 КК до покарання у виді позбавлення волі на строк 5 років, на підставі ст. 75 КК звільнено від відбування покарання з випробуванням з іспитовим строком тривалістю 1 рік і покладено на нього виконання обов'язків, передбачених ст. 76 цього Кодексу.

Стягнуто з ОСОБА_1 на користь ОСОБА_2 у рахунок відшкодування матеріальної та моральної шкоди 6618,69 грн та 25 000 грн відповідно.

Вирішено питання щодо речових доказів у справі.

Суд визнав ОСОБА_1 винуватим у вчиненні за обставин, викладених у вирок, умисного тяжкого тілесного ушкодження.

Як установив суд, 10 липня 2009 року близько 23:00 біля магазину на перехресті вулиць Петровського та Горького у м. Черкасах ОСОБА_1 на ґрунті

неприятних стосунків умисно вдарив кулаком ОСОБА_2 у ділянку голови ліворуч, від чого останній упав на тротуарну плитку й, ударившись правою частиною голови, отримав тяжкі тілесні ушкодження у вигляді забою головного мозку середнього ступеня, крововиливу під павутинну оболонку головного мозку, переламу кісток склепіння черепа (лобної кістки справа).

Вимоги касаційної скарги та узагальнені доводи особи, яка її подала

У поданій скаргі засуджений, посилаючись на істотні порушення норм матеріального та процесуального права, просить змінити постановлені щодо нього судові рішення, перекваліфікувати його дії з ч. 1 ст. 121 на ст. 128 КК і на підставі ст. 49 вказаного Кодексу звільнити від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності. За твердженням скаржника, у нього не було умислу на заподіяння тяжких тілесних ушкоджень потерпілому, а завдавши без застосування спеціальних прийомів одного удару в обличчя останньому він не передбачав, що той упаде на плитку, вдариться правою лобною частиною голови і внаслідок цього отримає тяжкі тілесні ушкодження. На думку засудженого, висновки судів нижчих інстанцій щодо кваліфікації діяння є невмотивованими та неправильними.

Учасникам справи було належним чином повідомлено про дату, час та місце касаційного розгляду. Крім того, такі відомості додатково розміщено на сторінці Верховного Суду (веб-портал «Судова влада України» у розділі «Громадянам»).

Клопотань про відкладення розгляду не надходило.

Позиції учасників судового провадження

У суді касаційної інстанції прокурор заперечив проти задоволення касаційних вимог засудженого.

Мотиви Суду

Заслухавши доповідь судді, думку прокурора, перевіrivши матеріали справи та доводи, викладені в касаційній скаргі, колегія судів дійшла висновку, що скарга підлягає частковому задоволенню з огляду на таке.

Згідно з ч. 1 ст. 398 Кримінально-процесуального кодексу України 1960 року (далі - КПК 1960 року) підставами для скасування або зміни вироку та ухвали є істотне порушення кримінально-процесуального закону, неправильне застосування кримінального закону, невідповідність призначеного покарання тяжкості злочину та особі засудженого. При вирішенні питання про наявність цих підстав суд касаційної інстанції керується статтями 370-372 цього Кодексу.

У касаційній скаргі, як убачається з її змісту, засуджений не заперечує встановлених фактичних обставин кримінального провадження, однак не погоджується з кваліфікацією його дій за ч. 1 ст. 121 КК.

За нормативним визначенням умисне тяжке тілесне ушкодження (ст. 121 КК) з об'єктивної сторони характеризується дією або бездіяльністю у вигляді протиправного посягання на здоров'я іншої людини, наслідками у вигляді заподіяння тяжких тілесних ушкоджень та причинним зв'язком між указаним діянням та наслідками, а із суб'єктивної сторони - умисною формою вини (прямим або непрямым умислом), коли винний усвідомлює, що може заподіяти тяжкої шкоди здоров'ю потерпілого, передбачає такі наслідки і бажає або свідомо припускає їх настання (ст. 24 КК).

Необережне тяжке тілесне ушкодження (ст. 128 КК) характеризується аналогічними елементами об'єктивної сторони, а за суб'єктивною стороною проявляється в необережній формі вини у вигляді злочинної самовпевненості або злочинної недбалості, визначення яких надано у ст. 25 КК.

Отже, розмежування умисного протиправного заподіяння тяжких тілесних ушкоджень іншій людині (ч. 1 ст. 121 КК) і необережне заподіяння таких ушкоджень (ст. 128 КК) здійснюється як за об'єктивною, так і суб'єктивними сторонами цих злочинів.

З установлених судами першої та апеляційної інстанцій обставин справи вбачається, що засуджений ОСОБА_1 під час конфлікту з ОСОБА_2 умисно вдарив останнього кулаком у ділянку голови ліворуч, від чого потерпілий упав на тротуарну плитку й, ударившись правою частиною голови, отримав тяжкі тілесні ушкодження.

Проте місцевий суд, установивши обставини, за яких потерпілий отримав тяжке тілесне ушкодження, дав діям ОСОБА_1 неправильну юридичну оцінку, що залишив поза увагою суд апеляційної інстанції.

Як убачається з наявних у протоколах відтворення обстановки та обставин події даних, від завданого удару ОСОБА_1 у ліву частину обличчя ОСОБА_2 впав на правий бік.

Згідно з висновком експерта № 53-к, який ніким не оспорювався, малоімовірною є можливість отримання наявних у ОСОБА_2 тяжких тілесних ушкоджень від локального удару кулаком у лобну ділянку голови або від удару кулаком у ділянку лівої щелепи з подальшим падінням потерпілого на правий плечовий суглоб і контактуванням лобної кістки справа об пласке тверде покриття.

Тілесні ушкодження у вигляді травми голови із забоєм головного мозку середнього ступеня, крововиливом під павутинну оболонку головного мозку (субарахноїдальний крововилив), перелам кісток склепіння черепа (лобної кістки справа) ОСОБА_2 міг отримати від падіння на праву передню частину плечового поясу (яке стало наслідком удару в ліву щелепу) та подальшого удару лобною кісткою справа об пласке тверде покриття.

Засуджений, потерпілий та свідки стверджували, що під час конфлікту ОСОБА_1 завдав одного удару кулаком в обличчя ОСОБА_2, від чого той упав та вдарився головою об тротуарну плитку.

Таким чином, тяжке тілесне ушкодження було не безпосереднім наслідком заподіяного засудженим удару в ділянку голови потерпілого, а результатом падіння останнього й удару головою об тверду поверхню, чого засуджений хоч і не передбачав, але повинен був і міг передбачити.

Отже, в конкретному випадку мало місце не умисне, а необережне заподіяння тяжких тілесних ушкоджень, у зв'язку з чим дії ОСОБА_1 підлягають перекваліфікації з ч. 1 ст. 121 на ст. 128 КК із призначенням йому покарання у межах санкції цього кримінального закону.

Тому судові рішення у цій частині підлягають зміні на підставі, передбаченій п. 2 ч. 1 ст. 398 КПК 1960 року.

При призначенні покарання ОСОБА_1 колегія суддів ураховує ступінь тяжкості вчиненого злочину, який за законом є невеликої тяжкості, особу засудженого, який раніше не судимий, утримує малолітню дитину, має постійне місце проживання та роботи, де позитивно характеризується. Обставин, які обтяжують покарання, у справі не встановлено.

Враховуючи зазначене, колегія суддів вважає можливим виправлення засудженого без ізоляції його від суспільства із застосуванням інституту умовного звільнення.

Відповідно до вимог п. 2 ч. 1 ст. 49 КК особа звільняється від кримінальної відповідальності, якщо з дня вчинення нею злочину і до дня набрання вироком законної сили минуло три роки у разі вчинення злочину невеликої тяжкості, за який передбачено покарання у виді обмеження або позбавлення волі.

Згідно з ч. 5 ст. 74 КК особу також може бути за вироком суду звільнено від покарання на підставах, передбачених ст. 49 цього Кодексу.

Санкцією ст. 128 КК визначено найбільш суворий вид покарання у виді обмеження волі; відповідно до ст. 12 вказаного Кодексу цей злочин віднесено до злочину невеликої тяжкості.

З матеріалів справи вбачається, що на час прийняття рішення апеляційним судом із моменту вчинення ОСОБА_1 злочину, передбаченого ст. 128 КК, минуло більше трьох років, тобто строк давності закінчився.

Разом із тим, оскільки ОСОБА_1 до набрання вироку законної сили не подав клопотання про звільнення його від кримінальної відповідальності за вчинене кримінально каране діяння, то засуджений підлягає звільненню від призначеного покарання.

Тому подану касаційну скаргу слід задовольнити частково.

Керуючись статтями 394-396 КПК 1960 року, п. 15 розділу XI «Перехідні положення» КПК (у редакції Закону України від 3 жовтня 2017 року № 2147-VIII), колегія суддів

у х в а л и л а:

Касаційну скаргу засудженого ОСОБА_1 задовольнити частково.

Вирок Придніпровського районного суду м. Черкас від 25 грудня 2015 року та ухвалу Апеляційного суду Черкаської області від 1 березня 2016 року щодо ОСОБА_1 змінити.

Перекваліфікувати дії ОСОБА_1 з ч. 1 ст. 121 на ст. 128 КК і призначити йому за цим законом покарання у виді обмеження волі на строк 1 рік 6 місяців. На підставі ст. 75 КК ОСОБА_1 звільнити від відбування покарання з випробуванням з іспитовим строком 1 рік.

На підставі ст. 49, ч. 5 ст. 74 КК звільнити ОСОБА_1 від призначеного покарання у зв'язку із закінченням строків давності.

Ухвала є остаточною та оскарженню не підлягає.

С у д д і:

А. П. Бущенко І.В. Григорєва С.С. Голубицький